

**ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ**

Кафедра психології

ПРОГРАМА ВИБІРКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВК 2.4.4. ПСИХОЛОГІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ
денної та заочної форми навчання

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 05 «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»

Київ – 2020

Програма вибіркової навчальної дисципліни «Психологія девіантної поведінки» для підготовки докторів філософії наукової спеціальності 053 «Психологія»

Розробник програми: Пріб Г.А. доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри психології

Рецензент: Дорожкін В.Р. доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

Затверджено на засіданні кафедри *психології*.
Протокол № 3 від 08 жовтня 2020 р.

Схвалено Вченою радою Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України.
Протокол № 8 (160) від 29.10.2020 р.

© Пріб Г.А. 2020
© Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України (ІПК ДСЗУ), 2020

1. ВСТУП

Програма вибіркової навчальної дисципліни «Психологія девіантної поведінки» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки аспіранта спеціальності 053 «Психологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичні та практичні питання функціонування і розвитку галузі психологія девіантної поведінки в Україні, правове регулювання взаємодії її суб'єктів і об'єктів.

Міждисциплінарні зв'язки. Дисципліна «Психологія девіантної поведінки» відповідно до структурно-логічної схеми дисциплін, передбачених навчальним планом аспіранта, викладається після вивчення дисциплін «Теоретико-методологічні проблеми в психології», «Методологія та організація наукових досліджень», «Кроскультурна психологія».

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Загальні особливості психології девіантної поведінки.
2. Психологічні закономірності різновидів девіантної поведінки та шляхи їх психокорекції.

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Метою отримання аспірантами системних знань, сучасних теоретичних положень та практичних навичок в галузі психології девіантної поведінки, відповідно до сучасних вимог суспільства та позитивних змін, які відбуваються в ньому на даному етапі розвитку країни.

1.2. Завданнями вивчення дисципліни є:

- оволодіння системою знань, вмінь та навичок навчального курсу «Психологія девіантної поведінки»;
- вивчення основних питань основ девіантної поведінки, а саме психологічного аспекту;
- набуття студентами навичок розуміння механізмів формування та основних закономірностей девіантної поведінки з метою використання їх у практиці своєї майбутньої діяльності.

1.3. У результаті вивчення навчальної дисципліни аспіранти набувають таких *компетентностей*:

Загальні вміння (компетентності):

Інструментальні компетентності:

- Здатність до формування світогляду, розвитку людського буття, суспільства і природи, духовної культури
- розуміння сутності та принципів розвитку суспільства, природи і мислення;
- знання і уміння оперувати філософськими категоріями та поняттями;
- уміння критично оцінювати і прогнозувати соціальні, економічні, політичні, екологічні, культурні та інші події та явища;
- розуміння культурологічних питань сучасності розглядати з позицій вшанування традицій і звичаїв свого народу та культурного надбання людства;
- здатність творчо мислити, вміння доводити та відстоювати власну думку;
- здатність до аналізу концептуальних засад та визначення сутності психології девіантної поведінки, основних її категорій;
- знання і уміння оперувати біологічними, психологічними категоріями та поняттями;
- Здатність до саморегуляції та здорового способу життя
- розуміння необхідності та вміння вести здоровий спосіб життя, фізичне самовдосконалення;
- уміння дотримуватися режиму роботи і відпочинку, підтримувати працездатність і здоровий спосіб життя;
- Здатність працювати з інформацією у тому числі в глобальних комп'ютерних мережах

- уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел;
- здатність до організації і планування аналітичної діяльності у сфері дослідження з анатомії та еволюції нервової системи;
- уміння будувати комунікаційну мережу для обміну інформацією та зворотного зв'язку, вести кореспонденцію;
- знання інформаційних потреб суспільства, інформаційно-пошукових ресурсів і стратегій у системі засобів масової комунікації;
- знання організаційно-функціональних, програмно-технологічних, лінгвістичних засобів системно-мережевої взаємодії та пошуку в документально-інформаційних системах;
- уміння з формування та розвитку інформаційно-когнітивних технологій стандартизації та систем управління якістю у сферах соціальної інформації.

Міжособистісні компетентності:

- Здатність здійснювати комунікаційну діяльність
- уміння усного і письмового спілкування державною мовою;
- уміння використовувати невербальні засоби комунікації;
- здатність дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки та моралі в міжособистісних відносинах;
- уміння донести до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень та власного досвіду в галузі професійної діяльності;
- уміння зрозуміло і недвозначно доносити власні висновки, а також знання та пояснення до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються;
- навички та уміння формування міжособових стосунків у колективі при отстоюванні власної позиції під час дискусії;
- етичні зобов'язання при опануванні до виступів доповідачів;
- уміння використовувати іноземні мови у професійній діяльності.
- Позитивне ставлення до несхожості та інших культур
- розуміння і дотримання етичних цінностей, у т.ч. у професійній діяльності;
- розуміння традицій і звичаїв інших культур, уміння проявляти толерантне ставлення;
- уміння протистояти проявам расової, національної, вікової дискримінації, гендерної нерівності;
- Здатність працювати у міжнародному середовищі
- уміння використовувати іноземну мову для забезпечення результативної професійної діяльності;
- уміння спілкуватися з експертами з інших галузей;
- Здатність до критики та самокритики
- уміння критично оцінювати явища, ситуації, діяльність осіб, спираючись на отриманні знання;

- здатність до критики та самокритики під час дискусії;
- Взаємодія (робота в команді) та уміння працювати у команді.

Системні компетентності:

- Здатність працювати самостійно і автономно
- уміння організувати процес виконання завдань у відповідності до принципів управління.
- Здатність діяти з позицій соціальної відповідальності, займати активну громадянську позицію
- Здатність займати активну життєву позицію та розвивати лідерські якості
- здатність захищати свої права людини та громадянина;
- знання і уміння створювати власний імідж та вдосконалювати його складові: зовнішній вигляд, манери;
- уміння встановлювати життєві цілі, визначати їх пріоритетність, планувати власну кар'єру;
- уміння добирати і використовувати методи соціально-психологічного впливу у професійній та інших сферах діяльності.
- Здатність виконувати професійну діяльність у відповідності до стандартів якості
- знання й уміння, щоб забезпечувати якісне виконання завдань професійної діяльності на основі інструкцій, методичних рекомендацій, встановлення норм, нормативів, технічних умов тощо;
- здатність вносити рекомендації по введенню нових чи змін існуючих вимог до якості.
- Здатність до формування культури мислення, її сприйняття
- уміння формулювати і висловлювати думки до подій, ситуацій виробничого характеру, уміння слухати та сприймати думки інших.
- Здатність до навчання
- розуміння й усвідомлення меж своїх знань, уміння набувати і засвоювати нові знання;
- здатність застосовувати знання на практиці;
- уміння вибирати альтернативні методи навчання;
- критично мислити і генерувати креативні ідеї та вирішувати важливі проблеми на інноваційній основі.
- здатність працювати самостійно при опрацюванні джерел, підготовці доповіді з презентацією, підготовці альтернативних підходів до висвітлення теми дискусії;
- турбота про якість доповіді та презентації;
- бажання досягти успіху при обговоренні тем доповідей з презентацією;
- уміння реалізовувати проекти в сфері вирішення питань психології девіантної поведінки.
- Здатність формувати нові ідеї (креативність)

- уміння формулювати та ініціювати нові ідеї, формулювати її мету, завдання, необхідні ресурси;
- уміння використовувати загальнонаукові та креативні методи пізнання у професійній діяльності;
- здатність провадження дослідницької та/або інноваційної діяльності.
- Здатність адаптуватися до нових ситуацій у професійній діяльності
- уміння розвивати особисту стресовитривалість, саморегуляцію, уникати не допускати систематичного перевантаження організму, підтримувати психоемоційне здоров'я.
- уміння зберігати трудову активність у екстремальних ситуаціях.

Спеціальні (фахові) вміння (компетентності)

- знання цілей та принципів проведення превентивної роботи;
- знання теорії та моделей психологічної роботи в галузі превентивної психології;
- знання технології, форм і методів превентивної роботи;
- знання соціально-психологічних особливостей та потреб груп превентивного впливу;
- знання етико-професійних якостей, функцій та ролі практичного психолога в превентивній роботі;
- знання основних моделей і технології превентивної роботи в інших країнах;
- знання способів запобігання та зменшення негативних впливів на неповнолітнього;
- уміння використовувати знання, форми, методи, умови для проведення превентивної роботи;
- уміння робити науковий аналіз негативних явищ і моніторингом превентивної роботи;
- уміння інтегрувати теоретичні знання з питань превенції у практичну діяльність;
- уміння передавати превентивні знання, надавати консультативну допомогу;
- уміння аналізувати власні вміння та навички, особистісні риси;
- уміння критично аналізувати і оцінювати діючу превентивну практику;
- уміння ставити завдання та визначати технологію превентивної роботи;
- уміння планувати та розробляти програми і заходи превенції негативних явищ серед неповнолітніх
- уміння отримувати необхідну для превентивної роботи інформацію з різних джерел;
 - уміння дотримуватись етико-професійних принципів в роботі.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредити ЄКТС.

2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Загальні особливості психології девіантної поведінки

Тема 1. Девіантна поведінка як предмет наукового пізнання.

Тлумачення терміну „девіантна поведінка“, його синоніми. Поняття та предмет психології девіантної поведінки. Місце психології девіантної поведінки в системі наук про поведінку. Становлення психології девіантної поведінки як спеціальної наукової та навчальної дисципліни. Структура психології девіантної поведінки. Завдання, проблеми та перспективи психології девіантної поведінки в сучасних умовах.

Девіантна поведінка як проблема кримінології. Девіантна поведінка як проблема соціологічних досліджень. Теорія аномії - соціальної дезорганізації В.Дюркгейма. Теорія аномії в розробках Р.Мертонна, Т.Парсона, Себастьяна де Гразія, Ж.-Н.Фішера. Теорія диференційованих можливостей Говарда і Орліна. Теорія диференційованої асоціації Сазерленда. Теорія таврування І.Гофмана.

Біологічні концепції девіантної поведінки (Ч.Ломброзо, Е.Кречмер, ХШелдон, У.Пірс, Х.Айзенк). Психологічні концепції девіантної поведінки.

Тема 2. Співвідношення понять «нормальна поведінка» та «девіантна поведінка».

Визначення понять «норма», види норм. Основні підходи, що пояснюють ці феномени. Біопсихологічні концепції норми та патології в теоріях З. Фрейда та Ч. Ломброзо.

Значення соціальних норм для людини та суспільства. Функції соціальних норм. Класифікація соціальних норм. Морфологічна структура соціальної норми.

Тема 3. Проблема девіантної поведінки в психології

Поняття «нормальної» («здорової») та «ненормальної» («деструктивної») особистості в психології.

Підхід до проблеми девіантної поведінки в екзистенціальній психології. Екзистенціальна фрустрація і екзистенціальний вакуум (В. Франкл). Девіантна поведінка в гуманістичній психології - наслідок екзистенціальних проблем і порушень духовного розвитку особистості. Блокування процесу самоактуалізації (К. Роджерс). Екзистенціальні протиріччя (Е. Фром). Девіантна поведінка з позиції психоаналітичного напрямку (Фрейд, К.Юнг, А.Адлер, О.Ранк, Берн). Девіантна поведінка як результат наслідків (І. Павлов, Дж. Уотсон, Б. Скінер). Девіантна поведінка з

позиції соціально-когнітивної теорії (А. Бандура). Копінг, копінг - поведінка, копінг- ресурси особистості.

Темпераментна збалансованість та гармонійність характеру людини. Параметри гармонійного характеру. Адаптивність та самоактуалізація. Феномени здорового глузду та казуальної атрибуції. Порівняльна характеристика гармонійних та дисгармонійних рис характеру людини. Поняття «акцентуації» характеру в психології. Типологія акцентуацій характеру. Основні ознаки відмінності акцентуації характеру від патології характеру. Вплив виховання на розвиток патохарактерологічної особистості.

Змістовий модуль 2. Психологічні закономірності різновидів девіантної поведінки та шляхи їх психокорекції

Тема 4. Види і форми девіантної поведінки.

Прояви девіантності в творчості (науці, мистецтві). Аутсайдерство. Наркотизм. Вандалізм: графіті, види графіті. Гомосексуалізм. Самогубство. Адиктивна (залежна) поведінка як різновид девіантної поведінки. Об'єкти адикції. Форми адикції. Загальні ознаки адиктивної поведінки. Адиктивні установки. Анозогнозія. Концептуальні моделі адиктивної поведінки: моральна модель, модель хвороби, симптоматична модель, психоаналітична модель, системно-особистісна модель, біопсихосоціальна модель. Фактори залежної поведінки і феномен спів- залежності.

Тема 5. Психологічна профілактика та корекція девіантної поведінки.

Поняття профілактики девіантної поведінки та соціального контролю. Загальна та спеціальна профілактика. Система соціальної профілактики в Україні та основні напрямки її вдосконалення. Перспективи розвитку служб соціально-психологічного реагування, їх функціональна характеристика.

Запобігання та профілактика окремих форм соціальної патології (злочинності, п'янства, наркотизму, суїцидальної поведінки та ін.).

Психолого-педагогічна підтримка соціально дезадаптованих підлітків. Запобігання порушень процесу соціалізації неповнолітніх в сім'ях групи ризику. Запобігання педагогічній запущеності дітей та підлітків у школі.

Соціально-психологічна та педагогічна превенція процесу криміналізації неформальних підліткових груп.

3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛИТЕРАТУРА

Базова

1. *Абрамова Г.С., Юдчиц Ю.А.* Психология в медицине / Г.С. Абрамова, Ю.А. Юдчиц - М., 1998.
2. *Андреева Г.М.* Социальная психология: Учебник для ВУЗов. / Г.М. Андреева – М.: Аспект-Пресс, 1997 с.
3. *Анисимов Л.Н.* Профилактика пьянства, алкоголизма и наркомании среди молодежи / Л.Н. Анисимов – М., 1988.
4. *Антонян Ю.М., Бородин С.В.* Преступность и психические аномалии / Ю.М. Антонян, С.В. Бородин - М., 1987.
5. *Антонян Ю.М., Гульдан В.В.* Криминальная патопсихология / Ю.М. Антонян, В.В. Гульдан - М., 1991.
6. *Беличека С.А.* Основы превентивной психологии / С.А. Беличека – М., 1994.
7. *Бернс Р.* Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс – М., 1986.
8. *Бобнева М.И.* Социальные нормы и регуляция поведения / М.И. Бобнева - М., 1987.
9. *Божович Л.И.* Психология формирования личности / Л.И. Божович - М., 1995.
10. *Бойко И.Б.* Самоубийство и его предупреждение / И.Б. Бойко – Рязань: РИФ «Стиль», 1997.
11. *Братусь Б.С.* Аномалии личности / Б.С. Братусь - М., 1988.
12. *Бэрон Р., Ричардсон Д.* Агрессия / Р. Бэрон, Д.Ричардсон - Спб.: Питер, 1997.
13. *Вайзман Н.* Реабилитационная педагогика / Н. Вайзман - М., 1996.
14. *Выготский Л.С.* Собр. соч.: В 6 т. Т. 4. / Л.С. Выготский – М.: Педагогика, 1984.
15. *Габиани А.А.* На краю пропасти: наркомания и наркоманы / А.А. Габиани - М.: Мысль, 1990.
16. *Габиани А.А.* Наркотизм вчера и сегодня / А.А. Габиани - Тбилиси. 1988.
17. *Гарбузов В.И.* Практическая психотерапия / В.И. Гарбузов - СПб.: АО «Сфера», 1994.
18. *Гишинский Я.И.* Эффективен ли запрет проституции? / Я.И. Гишинский - СоциС. 1988, № 6.
19. *Девиантное поведение детей и подростков: проблемы и пути их решения /* Под ред. В.А. Никитина, М.: Союз, 1996.
20. *Долгова Т.П., Клейберг Ю.А.* Молодежная субкультура и наркотики: социокультурные и социопсихологические факторы / Т.П. Долгова, Ю.А. Клейберг - Тверь, 1997.
21. *Дубинин Н.П., Карпец И.И., Кудрявцев В.Н.* Генетика, поведение, ответственность / Н.П. Дубинин, И.И.Карпец И.И., В.Н. Кудрявцев - М., 1992.
22. *Клее М.* Психология подростка: Психосексуальное развитие / М. Клее -

- М.: Педагогика, 1991.
23. *Клейберг Ю.А.* Социальная работа и коррекция девиантного поведения подростков. Кемерово: Кузбассвузиздат, 1996.
 24. *Клейберг Ю.А.* Социальные нормы и отклонения. 2-е изд., доп. М.: Вита-Пресс, 1997.
 25. *Ковалева А.И.* Социология личности: норма и отклонение. М.: Ин-т молодежи, 1996.
 26. *Кон И.* Психология старшеклассника. М.: Просвещение, 1987.
 27. *Коэн А.* Отклоняющееся поведение и контроль за ним //Америк. социология: Перспективы, проблемы, методы: Сокр. пер с фр. /Под ред. Г.В. Осипова. М.: Прогресс, 1972.
 28. *Лабиринты одиночества: Пер. с англ. /Сост. и общ. ред. Н.Д. Покровского.* М.: Прогресс, 1993.
 29. *Личко А.Е.* Психопатии и акцентуации характера у подростков. М.: Медицина, 1983.
 30. *Левин Б.М., Левин М.Б.* Наркомания и наркоманы: Книга для учителя. М.: Просвещение, 1991.
 31. *Леонгард К.* Акцентуированные личности. Киев: Вища школа, 1981.
 32. *Личко А.Е.* Подростковая психиатрия. М., 1985.
 33. *Личко А.Е., Битенский В.С.* Подростковая наркология. Л., 1991.
 34. *Ломброзо Ч.* Преступление: Пер. Г.Н. Гордона. СПб., 1990.
 35. *Майерс Д.* Социальная психология: Пер. с англ. СПб.: Питер, 1996.
 36. *Мертон Р.К.* Социальная структура и аномия //СоциС, 1992, № 3-4.
 37. *Обучение и воспитание детей «группы риска»: Хрестоматия /Сост. В.М. Астапов, Ю.В. Микадзе, М., 1996.*
 38. *Оганесян М.Р.* Феномен «запятнанной репутации» у несовершеннолетних правонарушителей //СоциС. 1992, № 8.
 39. *Пезешкиан Н.* Позитивная семейная психотерапия. М., 1993.
 40. *Пирожков В.Ф.* Законы преступного мира молодежи (криминальная субкультура). Тверь: ИПП «Приз», 1994.
 41. *Плахов В.Д.* Социальные нормы: Философские основания общей теории. М.: Мысль, 1985.
 42. *Плоткин М.М., Ширинский В.И.* Семейное неблагополучие как фактор девиантного поведения детей //Семья в России. 1997, № 2.
 43. *Раттер М.* Помощь трудным детям: Пер. с англ. /Общ. ред. А.С. Спиваковской. М.: Прогресс, 1997.
 44. *Семенюк Л.М.* Психологические особенности агрессивного поведения подростков и условия его коррекции. М., Воронеж: МОДЭК, 1996.
 45. *Смелзер Н. Дж.* Девиация и социальный контроль // Социология: Учебник. М., 1994.
 46. *Сорокин П.А.* Человек. Цивилизация. Общество. М.: Политиздат, 1987.
 47. *Степанов В.Г.* Психология трудных школьников. М., 1996.
 48. *Трегубов Л.З., Вагин Ю.Р.* Эстетика самоубийства. Пермь, 1993.
 49. *Хьелл Л., Зиглер Д.* Теории личности. М.: Питер-Пресс, 1997.
 50. *Ясперс К.* Общая психопатология. М., 1997.

Допоміжна

51. *А.Адлер* Практика и теория индивидуальной психологии / «Питер», 2003
52. Взгляд на психотерапию. Становление человека: пер. с англ. - М., 1994
53. *Гилинский Я. И* ДР. Девиантность подростков: Теория, методология, эмпирическая реальность. - СПб., -2001
54. *Клейберг Ю.* Психология девиантного поведения. - М., 2001
55. Копинг - поведение больных неврозами и его динамика под влиянием психотерапии. Пособие для врачей. - СПб., 1998
56. *Кон И.С.* Психология ранней юности, Москва, «Просвещение», 1989
57. *Кулаков С.А.* Диагностика и психотерапия адиктивного поведения у подростков: Учеб. метод, пособие. - М., 1998
58. *Кляйн М.* Зависть и благодарность. Исследование бессознательных источников: Санкт-Петербург, Б.С.К., 1997
59. *Хорни К.* Невротическая личность нашего времени. Самоанализ. - М., 1994
60. *Юнг К.* Психологические типы. - М., 1996
61. *Ялтонский Е.М.* Копинг-стратегии поведения у наркозависимых и здоровых людей: Канд. Диссертация. - Л., 1996

Інформаційні ресурси

62. lnu.edu.ua/general/aboutu.htm - Бібліотека ЛНУ імені Івана Франка
63. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/> - поиск научных публикаций на англ.яз.
64. <http://univertv.ru/> – видеозаписи лекций специалистов разных областей науки.
65. <http://www.readwritethink.org> – бесплатные технологии в помощь учителю.

4. ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

- оцінка активності на аудиторних заняттях;
- усне опитування на семінарських заняттях;
- самостійні письмові роботи;
- контрольні роботи онлайн за відповідними модулями;
- виконання навчально-дослідного завдання;
- поточне та підсумкове тестування.

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Мета та завдання навчальної дисципліни	4
2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни	7
3. Рекомендована література	10
4. Форма підсумкового контролю успішності навчання	12
5. Засоби діагностики успішності навчання	12

Навчально-методичне видання

Пріб Гліб Анатолійович

Програма вибіркової навчальної дисципліни

«ПСИХОЛОГІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ»

Відповідальний за випуск Л.М. Завиніченко
Комп'ютерний набір Г.А. Пріб

Підписано до друку 29.10.2020. Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк ротаційний трафаретний. Ум. друк. арк.
Наклад 10 прим. Зам. № _____

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів
видавничої продукції. Серія ДК №1805 від 25.05.2004.

Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України (ІПК ДСЗУ)
03038, Київ – 38, вул. Нововокзальна 17.
Тел./факс (044) 536-14-85